

USKONTO, KATSOMUS JA KASVATUS

TIETEELLINEN AIKAKAUSKIRJA 1/2022
JOURNAL FOR THE STUDY OF RELIGION,
WORLDVIEWS, AND EDUCATION

USKONTO, KATSOMUS JA KASVATUS

TIETEELLINEN AIKAKAUSKIRJA

JOURNAL FOR THE STUDY OF RELIGION,
WORLDVIEWS, AND EDUCATION

TOIMITUS

Päätoimittaja:

Prof. TT, KM Kati Tervo-Niemelä
Itä-Suomen yliopisto
kati.tervo-niemela@uef.fi

Toimitussihteeri:

TT Isto Peltomäki
isto.peltomaki@helsinki.fi

Toimituskunta:

FT, dos. Anuleena Kimanen
TT Pekka Launonen
TT Jouko Porkka
TT Minna Valtonen

Taitto: Maija Räisänen

Paino: Oy Nord Print Ab
Ulkoasu: Saara Savusalo
Jenni Alasimin luoman
graafisen ohjeiston perusteella

ISSN 2737-0259

VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

Uskonto, katsomus ja kasvatustieteet on vuonna 2021 perustettu tieteellinen aikakauskirja. Julkaisun tarkoituksena on tukea ja edistää uskontojen ja katsomusten sekä kasvatustieteiden laaja-alaista ja monitieteistä tutkimusta. Toimitus ottaa vastaan alaan liittyviä artikkeleita ja muita kirjoituksia. Julkaisija käyttää Tieteellisten seuran valtuuskunnan vertaisarviointitunnusta ja on sitoutunut noudattamaan tunnuksen käytölle annettuja ehtoja. Aikakauskirja ilmestyy verkossa open access -julkaisuna. Julkaisija on Uskonnon, katsomuksen ja kasvatustieteiden tutkimusseura ry.

Religion, Worldviews, and Education is a scientific journal founded in 2021. The purpose of the publication is to support and promote wide-ranging and multidisciplinary research on religions, worldviews, and education. The editorial office receives articles and reviews related to the field. The publisher uses the peer-review label of the Federation of Finnish Learned Societies and undertakes to promote the principles of peer-review instructions. The journal is published online as an open access publication. The publisher is the Society for the Study of Religion, Worldviews, and Education.

SISÄLLYS

KIRJOITTAJAT	4
ARTICLE ABSTRACTS I ARTIKKELIEN ABSTRAKTIT	5
PÄÄKIRJOITUS	9
TIETEELLISET ARTIKKELIT	
📖 <i>Jenni Spännäri, Laura Kallatsa & Kati Tervo-Niemelä: "Ei oo puhuttu." Uskonnosta puhuminen ja puhumattomuus suomalaisissa perheissä</i>	11
📖 <i>Tarja Meijer: Lasten osallisuus Suomen evankelis-luterilaisen kirkon perhejumalanpalveluskaavoissa</i>	34
📖 <i>Anuleena Kimanen: Vapaus – sivistys – osallisuus: Opetuksen avoimuuden ilmausten vertailua koulun uskonnonopetuksen ja rippikoulun opetussuunnitelmissa</i>	58
📖 <i>Tiia Liuski & Jan Grimell: The professional competence of Finnish and Swedish military chaplains in divergent operational environments</i>	74
KATSAUKSET	
<i>Pietari Hannikainen: Uuden sukupolven yhteisöt. Evankelis-luterilaisen jumalanpalvelusyhteisöliikkeen osallistujien yhteisöllisyys, arvot ja hengellisyys</i>	97
<i>Marjaana Kavonius: Peruskoulun katsomusopetus – mielikuvista muuttuvan yhteiskunnan tarpeisiin</i>	103
<i>Juha Luodeslampi: Haastetun oppiaineen puolustajat – Uskonnon-opettajana peruskoulun syntyvaiheessa</i>	111
<i>Salla Poropudas: Kirkon työntekijän identiteettiä rakentamassa?</i>	119
<i>Eija Taskinen-Tuovinen: Herännäisopiston muuttuva identiteetti</i>	123

KIRJOITTAJAT

PhD JAN GRIMELL, tutkijatohtori, Uppsalan yliopisto

TT PIETARI HANNIKAINEN, yliopistonlehtori, Helsingin yliopisto

TT LAURA KALLATSA, tutkijatohtori, Itä-Suomen yliopisto

FT, TM MARJAANA KAVONIUS, katsomusaineiden yliopisto-opettaja,
Helsingin yliopisto

FT ANULEENA KIMANEN, dosentti, yliopistonlehtori, Turun yliopisto

TM TIIA LIUSKI, nuorempi tutkija, Itä-Suomen yliopisto

FT, TM JUHA LUODESLAMPI, asiantuntija, Kirkkohallitus

TM TARJA MEIJER, varhaiskasvatuksen pappi, Mäntsälän seurakunta;
Espoon hiippakunnan pappisasessori

FT SALLA POROPUDAS, vs. kirkkoherra, Siuntion seurakunta; hiippakuntasiihtee-
ri, Helsingin hiippakunnan tuomiokapituli (virkavapaalla)

TT JENNI SPÄNNÄRI, tutkijatohtori, Itä-Suomen yliopisto

FT EIJA TASKINEN-TUOVINEN, äidinkielen, kirjallisuuden ja viestinnän lehtori,
Portaanpään kristillinen opisto

TT, KM KATI TERVO-NIEMELÄ, professori, Itä-Suomen yliopisto

ARTICLE ABSTRACTS ARTIKKELIEN ABSTRAKTIT

Jenni Spännäri, Laura Kallatsa & Kati Tervo-Niemelä

The decline in religiosity is observed not only at the level of societies, but also in families. In the study of religious education, not enough attention has been paid to how much religion is talked about in families. This article examines discussing and non-discussing religion in Finnish families:

- 1) Do Finnish families discuss religion?
- 2) What kinds of differences exist between generations in discussing religion?
- 3) What are the reasons for and consequences of discussing or non-discussing religion?

The research material consists of quantitative and qualitative material. Quantitative data was collected by telephone interviews in five countries at the turn of the year 2020–2021. Qualitative data was collected in family interviews in 2019–2021. The research is part of a larger international project that examines the transmission of tradition and religiosity and its change in families between generations in five different countries (Finland, Germany, Italy, Hungary and Canada).

Our key findings are that 1) a culture of non-discussing is strong in families, both in relation to issues of personal importance to the family members and in relation to religiosity, 2) the culture of non-discussing is challenged, as the youngest generation discusses religion more than their parents and grandparents, and 3) discussing and non-discussing is strongly linked to family security and family dynamics.

Uskonnollisuuden heikentymistä havaitaan paitsi yhteiskuntien, myös perheiden tasolla. Uskontokasvatusta tutkittaessa ei ole aikaisemmin kiinnitetty riittävästi huomiota siihen, miten paljon perheissä puhutaan uskonnosta. Tämä artikkeli tarkastelee uskonnosta puhumista ja puhumattomuutta suomalaisissa perheissä:

- 1) Puhutaanko suomalaisissa perheissä uskonnosta?
- 2) Millaisia eroja sukupolvien välillä on uskonnosta puhumisesta ja puhumattomuudessa?
- 3) Mitkä ovat uskonnosta puhumisen ja puhumattomuuden syyt ja seuraukset?

Tutkimusaineisto koostuu määrällisestä ja laadullisesta aineistosta. Määrällinen aineisto koostuu viidessä maassa vuodenvaihteessa 2020–2021 puhelinhaastatte-

luilla kerätystä aineistosta. Laadullinen aineisto on kerätty perhehaastatteluissa vuosina 2019–2021. Tutkimus on osa kansainvälistä hanketta, joka tarkastelee perinteensiirtoa ja uskonnollisuutta ja sen muutosta perheissä sukupolvien välillä viidessä eri maassa (Suomi, Saksa, Italia, Unkari ja Kanada).

Keskeiset tuloksemme ovat, että 1) perheissä esiintyy vahvana puhumattomuuden kulttuuria, sekä suhteessa itselle tärkeisiin asioihin että suhteessa uskonnollisuuteen, 2) tämä kulttuuri on murtumassa, sillä nuorin sukupolvi puhuu uskonnosta vanhempiaan ja isovanhempiaan enemmän ja 3) puhumisen ja puhumattomuuden kulttuuri linkittyy vahvasti turvan kokemiseen perheessä ja perheen sisäiseen dynamiikkaan.

Tarja Meijer

This article studies how the participation of children is supported in the three worship formulas for families in the Evangelical Lutheran Church of Finland and how it has developed. The article suggests that there are three tendencies to support children's participation in these three worship formulas: agency, experiencing and learning. The general aims of these worship formulas are defined in the article as a holistically experienced worship, the parishioner as the subject of the worship and the personal requirements of the child taken into account. The general aims are achieved through the tendencies that support children's participation.

Tässä artikkelissa tutkitaan miten Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kolmessa perhejumalanpalveluskaavassa ja niiden oppaissa on tuettu ja tuetaan lasten osallisuutta. Lasten osallistamisen mahdollistamiseksi voidaan kaavoissa havaita kolme tapaa: toimijuuden, kokemisen ja oppimisen tukeminen. Näiden avulla pyritään kohti kaavojen yleisiä tavoitteita: holistista, kaikilla aisteilla koettavaa jumalanpalvelusta, seurakuntalainen jumalanpalveluksen subjektina, lapsen henkilökohtaiset edellytykset huomioiden. Kaavojen yleiset tavoitteet saavutetaan tukemalla lasten osallisuutta.

Anuleena Kimanen

This article addresses discourses used to express openness in the three most recent curricula of Finnish Lutheran confirmation classes (2017, 2001 and 1980) and religious education (RE) in schools (2014, 2004 and 1994). These discourses are analysed to determine the positions, rights and duties they construct for teachers and learners. The RE curricula used a discourse of general knowledge that constructs the position of an educated observer. More committed identities were also constructed, but the related discourses were conflicting and ambiguous. The confirmation school curricula have shifted from helping students to embrace faith to a discourse of participation, both in decision-making about their learning (agen-

cy) and as members of their faith community (belonging). Participation understood as agency encouraged openness; as belonging, it set a closed, socialising goal. Hence, for both school RE and confirmation classes, agency could be a useful concept to describe young people's freedom to choose their faith commitment.

Tässä artikkelissa tarkastellaan diskursseja, joilla perusopetuksen uskonnonopetuksen ja luterilaisen kirkon rippikoulun viimeaikaisissa opetussuunnitelmissa ilmaistaan tavoitteiden avoimuutta. Löydettyjä diskursseja analysoidaan siitä näkökulmasta, millaisia asemia, oikeuksia ja velvollisuuksia ne rakentavat opetukselle ja oppijalle. Tutkimuksen kohteena ovat peruskoulun opetussuunnitelmat vuosilta 2014, 2004 ja 1994. Rippikoulusuunnitelmat ovat vuosilta 2017, 2001 ja 1980. Tarkastelluissa perusopetuksen uskonnon opetussuunnitelmissa käytettiin kaikissa yleissivistyksen diskurssia, joka rakentaa sivistyneen tarkkailijan asemaa. Sitoutuneempiakin identiteettejä rakennettiin, mutta nämä diskurssit olivat ristiriitaisia ja monitulkintaisia. Rippikoulun opetussuunnitelmissa on siirrytty uskon omaksumisessa auttamisen diskurssista osallisuuden diskurssiin. Toimijuuden merkityksessä osallisuus toimi hyvin avoimuuden ilmaisemisessa, sen sijaan kuulumisen merkityksessä osallisuus muodosti suljetun, sosiaalistavan tavoitteen. Toimijuus olisikin sekä koulun uskonnonopetukselle että rippikoululle hyvä käsite kuvaamaan nuoren vapautta ratkaista itse, mihin sitoutuu.

Tiia Liuski & Jan Grimell

This article draws a comparative picture on the Lutheran military chaplain's profession, professional competence and their commonalities and differences in Finland and Sweden. We also present the historical, societal and organisational context that have contributed to the development of professions in both countries. The results show that military chaplains in both countries adopt a hybrid identity suited to the military environment from their own professional premises. Where Finnish military chaplains are expected to have ever-growing know-how and increasing educational and training competency also from outside the field of theology, Swedish military chaplains have emphasized their pastoral side, especially when working in crisis areas. The Finnish military chaplains are more heterogeneous as a group and their work is very autonomous. In particular, regional differences in the practical content of the work are highlighted in addition to the lack of a clear educational path. In Sweden, the chaplaincy and theological competency are especially emphasized and some of the military clergy face the challenge of conflicting placement in the context of two institutions at the same time. A strong bond with one's own church can also pose challenges in embracing military culture and the hybrid identity.

Artikkelissa vertaillaan monimenetelmäisen aineiston avulla luterilaisten sotilaspappien professiota, ammatillista kompetenssia sekä niiden yhtäläisyyksiä ja eroja Suomessa ja Ruotsissa. Esittelemme myös niitä historiallisia, yhteiskunnallisia ja organisatorisia taustoja, jotka ovat vaikuttaneet ammattikuntien kehitykseen molemmissa maissa. Tuloksista käy ilmi, että molempien maiden sotilaspapit omaksuvat työssään sotilaalliseen toimintaympäristöön soveltuvan hybridi-identiteetin omista ammatillisista lähtökohdistaan käsin. Siinä missä suomalaisilta sotilaspapeilta odotetaan alati kasvavaa tietotaitoa ja lisääntyvää koulutuksellista ja kasvatuksellista kompetenssia myös teologian alan ulkopuolelta, ruotsalaisilla sotilaspapeilla korostuu sielunhoidollinen ote erityisesti kriisialueilla työskenneltäessä. Suomalaiset sotilaspapit ovat ryhmänä heterogeenisempiä ja työ on hyvin autonomista. Erityisesti alueelliset erot työn käytännön sisällöissä korostuvat selkeän koulutuspolun puutteen lisäksi. Ruotsissa pappeus ja teologinen kompetenssi painottuvat enemmän ja osalla sotilaspapistosta voikin olla haasteena ristiriitainen sijoittuminen kahden instituution kontekstiin samaan aikaan. Vahva sidos omaan kirkkoon voi aiheuttaa myös haasteita sotilaskulttuurin ja hybridi-identiteetin omaksumisessa.